

## กระวาน (KRAWAN)

คณะอนุกรรมการจัดทำตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย\*

ในคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

บทความนี้นำเสนอยาสมุนไพรแต่ละชนิด ที่คณะอนุกรรมการฯ จัดทำขึ้นและรวบรวมจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม “ตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย” เพื่อเป็นเวทีประชาพิจารณ์

### Fructus Amomi

#### Camphor Seed

กระวานเป็นผลแก่แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Wurfbainia testacea* (Ridl.) Škorničk.&A.D.Poulsen ในวงศ์ Zingiberaceae<sup>[1-4]</sup>

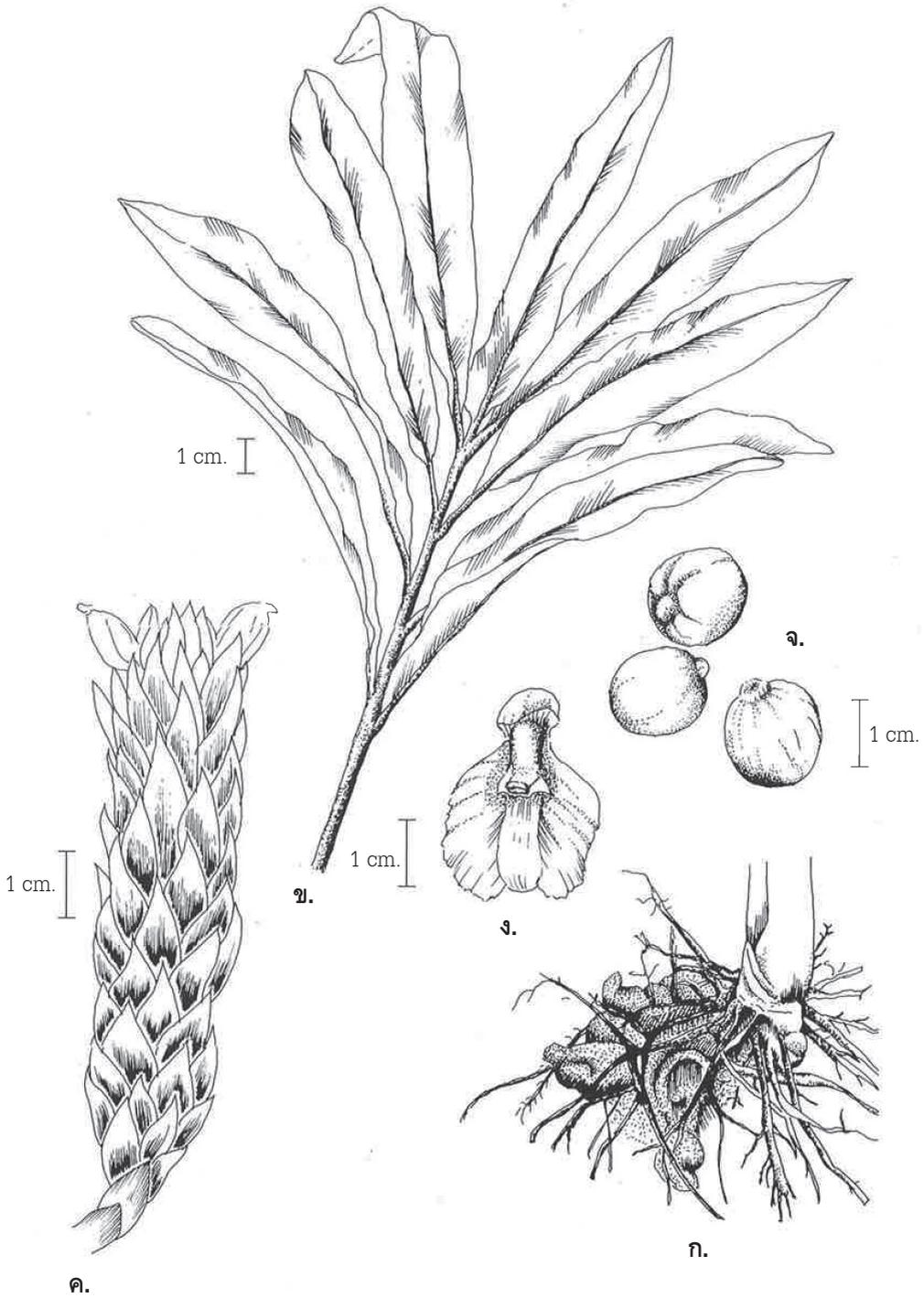
ชื่อพ้อง *Amomum testaceum* Ridl., *Amomum krevanh* Pierre ex Gagnep.<sup>[3-5]</sup>

ชื่ออื่น กระวานขาว<sup>[3,5-8,10]</sup>, กระวานจันทร์<sup>[3,5-7]</sup>, กระวานดำ<sup>[2,3,6-8]</sup>, กระวานแดง<sup>[7]</sup>, กระวานโพธิสัตย์<sup>[3,5-7]</sup>, best cardamom<sup>[2,9]</sup>, clustered cardamom<sup>[8-9]</sup>, round Siam cardamom<sup>[10]</sup>, Siam cardamom<sup>[3,5-6,8-9]</sup>



ลักษณะพืช ไม้ล้มลุก มีเหง้าทอดไปตามพื้นดิน กาบใบหุ้มซ้อนกันเป็นลำต้นเทียม สูง 1.5-2(-3) เมตร มีลิ้นใบ ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน กว้าง 6-12 เซนติเมตร ยาว 15-25(-60) เซนติเมตร

\*ประธานอนุกรรมการ นพ. วิชัย โชควิวัฒน์, รองประธานอนุกรรมการ ศ.ดร. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, อนุกรรมการ ศ.ดร. พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ, รศ. กัลยา ภาวโดย, รศ.ดร. วันดี กฤษณพันธ์, รศ.ดร. รพีพล ภาโววาท, นายวินิต อัครกจิวิรี, นพ. ปราโมทย์ เสถียรรัตน์, ดร. ก่องกานดา ชยามฤต, นางจรรย์ย์ บันสิทธิ์, น.ส.นันทนา สิริชัย, นางนัยนา วราอศฺวปติ, นางเย็นจิตร เตชะดำรงสิน, นางอภิญญา เวชพงศา, นายวุฒิ วุฒิธรรมเวช, ผศ. ร.ต.อ.หญิง สุขhada สุขหรั่ง, นายยอดวิทย์ กาจบุญจนการุณ, นางพรทิพย์ เดิมวิเศษ, อนุกรรมการและเลขานุการ ดร. อัญชลี จูฑะพุทธิ, อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ น.ส. สารีณี เสนะพันธ์, นางบุษราภรณ์ จันทร์ทา, น.ส.จิราภรณ์ บุญมาก, ว่าที่ ร.ต. ทวีช ศิริมุสิกะ



กระวาน *Wurfbainia testacea* (Ridl.) Škorničk.&A.D.Poulsen.

ก. โคนต้น แสดงเหง้าและราก ข. พุ่มใบลำต้นเทียม ค. ช่อดอก ง. ดอก (ด้านบน) จ. ผล



กระวาน *Wurfainia testacea* (Ridl.) Škorničk.&A.D.Poulsen.

ก. ต้นแสดงลักษณะวิสัย ข. ช่อดอกและผล ค. ดอก (ด้านบน) ง. ผล

ปลายแหลมหรือเป็นดิ่งแหลม โคนมน ขอบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง *ช่อดอก* แบบช่อเชิงลด ออกจากเหง้าชูขึ้นมาเหนือพื้นดิน รูปทรงกระบอก หรือรูปไข่กลับ ยาว 6-15 เซนติเมตร ก้านช่อดอกยาว 5-15 เซนติเมตร ใบประดับบาง สีน้ำตาลอ่อน มีขนคาย รูปขอบขนาน หรือรูปไข่ ยาวประมาณ 4 เซนติเมตร ปลายแหลม เรียงซ้อนสลับกันตลอดช่อ ในช่อใบประดับมีดอก 1-3 ดอก ดอก สีเหลือง กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาวประมาณ 2 เซนติเมตร ปลายแยกเป็น 3 แฉก แฉกยาวประมาณ 2 มิลลิเมตร มีขนนุ่มคล้ายไหม กลีบดอกโคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดแคบ และยาวกว่าความยาวของหลอดกลีบเลี้ยงเล็กน้อย ปลายแยกเป็น 3 แฉก รูปขอบขนานแกมรูปแถบ ยาวประมาณ 1.2 เซนติเมตร เกสรเพศผู้เป็นหมันเปลี่ยนไปคล้ายกลีบดอกขนาดใหญ่ รูปช่อดอก ปลายมน สีขาว มีแถบสีเหลืองกลางกลีบ เกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์มี 1 อัน ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 8 มิลลิเมตร อับเรณูรูปสี่เหลี่ยม กว้างประมาณ 4 มิลลิเมตร ยาวประมาณ 5 มิลลิเมตร ปลายอับเรณูมีรยางค์คล้ายปีก 3 ปีก ปีกข้างรูปสี่เหลี่ยม ปลายมนหรือตัด กว้างประมาณ 3 มิลลิเมตร ยาวประมาณ 5 มิลลิเมตร ปีกกลางรูปสี่เหลี่ยม ปลายตัด ยาวประมาณ 5 มิลลิเมตร รังไข่ได้วงกลีบ มี 3 ช่อง แต่ละช่องมีอวุลจำนวนมาก *ผล* แบบผลแห้งแตก รูปค่อนข้างกลม อาจเป็นสันเล็กน้อย เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 เซนติเมตร สีน้ำตาล มี 3 พู ผลอ่อนมีขน ผลแก่เกลี้ยง เมล็ด เล็ก มีจำนวนมาก เมื่ออ่อนสีขาว แก่สีน้ำตาลดำ มีเยื่อหุ้ม<sup>[4,9-10]</sup>

**ถิ่นกำเนิดและการกระจายพันธุ์** พืชชนิดนี้มีเขตการกระจายพันธุ์ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เฉียงใต้ (จีนตอนใต้ ลาว กัมพูชา เวียดนาม และไทย) พบขึ้นในที่ร่มที่มีความชื้นสูง มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมในประเทศไทยพบในป่าแถบเขาสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ทางใต้ของอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ลงไปทางภาคใต้ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ถึงจังหวัดนราธิวาส<sup>[3,9-10]</sup>

**ลักษณะเครื่องยา** กระจวานเป็นผลรูปค่อนข้างกลม มี 3 พู อาจเป็นสันเล็กน้อย เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.8-1.5 เซนติเมตร สีน้ำตาลหรือสีน้ำตาลอ่อน ปลายผลเป็นดิ่งแหลมหรือเป็นรยางค์ยาวได้ถึง 8 มิลลิเมตร มีขนอยู่ที่ซั้วทั้ง 2 ด้าน เปลือกผลบาง เพราะ มักแตกกลางพูเป็น 3 ส่วน แต่ละส่วนมีผนังกัน แต่ละพูมีเมล็ดประมาณ 10 เมล็ด เบียดติดกัน เมล็ดเล็ก รูปร่างเป็นหลายเหลี่ยม ไม่แน่นอน กว้างและยาว 3-4 มิลลิเมตร สีน้ำตาล กลิ่นหอมคล้ายการบูร รสเผ็ดร้อน<sup>[2]</sup>

**องค์ประกอบทางเคมี** กระจวานมีน้ำมันระเหยง่าย (volatile oil) ประมาณร้อยละ 5 ซึ่งประกอบด้วยพิมเสน (borneol) และการบูร (camphor) ที่มีปริมาณใกล้เคียงกันเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นมีสารในกลุ่มเทอร์พีน (terpenes) เช่น ไพนีน (pinene), แครีโอฟิลลีน (caryophyllene)<sup>[11]</sup> และไดเทอร์พีนเพอร์ออกไซด์ (diterpene peroxide)<sup>[2,11-12]</sup>

**ข้อบ่งใช้** ขับลม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ<sup>[13-14]</sup>

ตำราสรรพคุณยาไทยว่ากระจวานมีรสเผ็ดร้อน เป็นยาขับลม และขับเสมหะ<sup>[7,11,15-17]</sup> บำรุงธาตุ ผสมกับยาระบายกันใช้ท้อง<sup>[11,15]</sup> แก้คลื่นเหียน อาเจียน<sup>[15]</sup> ขับโลหิต กระจายเลือดและลมให้ขาน<sup>[11]</sup>

ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยพรีคลินิกพบว่า กระจวานสามารถเสริมฤทธิ์ของยาสเตร็ปโตมัยซิน

(streptomycin) ในการรักษาวัณโรค<sup>[11]</sup> และสารไดเทอร์ปีนเพอร์ออกไซด์ซึ่งเป็นสารชนิดใหม่ที่ยกได้จากกระวาน มีฤทธิ์ต้านเชื้อมาลาเรีย<sup>[12]</sup>

**ขนาดและวิธีใช้** 3-6 กรัม เมื่อใช้เป็นยาต้มและให้ใส่ในช่วงท้าย ๆ ของการต้ม เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำมันระเหยที่เป็นสารออกฤทธิ์ระเหยไป ซึ่งจะทำให้ฤทธิ์ขจัดลมและกลิ่นหอมลดลง แต่ที่นิยมกันมากกว่าคือกินกระวานผงในขนาด 1.5-4.5 กรัม<sup>[11]</sup>

**หมายเหตุ** นิยมใช้กระวานผสมกับยาถ่ายหรือยาระบาย เช่น ใบมะขามแขก เพื่อบรรเทาอาการใช้ท้อง<sup>[7]</sup>

### เอกสารอ้างอิง

- World Flora Online. *Wurfbainia testacea* (Ridl.) Škorničk.&A.D.Poulsen. In: World Flora Online [Internet]. 2025 [cited 2025 Nov. 25]. Available from: <http://www.worldfloraonline.org/taxon/wfo-0001426472>.
- Thai Pharmacopoeia. Vol. I Part 2. Bangkok: Department of Medical Sciences, Ministry of Public Health; 1993. p. 713-4.
- ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ขวลิต, วิเชียร จีรวงส์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราช 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2542. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์ และมูลนิธิภูมิปัญญา; 2544. หน้า 186-9.
- Ridley HN. The Flora of the Malay Peninsula. Vol. IV. Monocotyledones. London: L. Reeve & Co., Ltd; 1924. p. 233-66.
- ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์. ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชน จำกัด; 2544. หน้า 30.
- Multilingual Multiscript Plant Name Database [database on the Internet]. Melbourne (Australia): Michel H. Porcher and friends in cooperation with the University of Melbourne. [Internet] [cited 2006 Jan 3]; Available from: <http://www.plantnames.unimelb.edu.au/Sorting/Amomum.html>
- สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน สำหรับบุคลากรสาธารณสุข. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก; 2530. หน้า 44-5.
- สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. ฐานข้อมูลสมุนไพรสาธารณสุขมูลฐาน. [Internet] [cited 2006 Jan 3]; Available from: <http://medplant.mahidol.ac.th/pubhealth/amoker.html>
- ราชบัณฑิตยสถาน. อนุกรมวิธานพืช อักษร ก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: หจก. อรุณการพิมพ์; 2546. หน้า 7.
- de Padua LS, Bunyapraphatsara N, Lemmens RHMJ, editors. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว). PROSEA ทรัพยากรพืชในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 12(1) พืชสมุนไพรและพืชพิษ เล่ม 1. นนทบุรี: สหมิตรพรีนติ้ง; 2546. หน้า 155.
- Bensky D, Gamble A, Kaptchuk T. Chinese herbal medicine: Materia medica. Revised edition. Seattle (WA): Eastland Press; 1993. p. 217-8.
- Kamchowongpaisan S, Nianoonta C, Tamchompoo B, Thebtaranonth C, Thebtaranonth Y, Yuthavong Y, Kongsaree P, Clardy J. An antimalarial peroxide from *Amomum krevanh* Pierre. Tetrahedron Lett. 1995;36(11):1821-4.
- สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือผลิตภัณฑ์ยาจากสมุนไพรเพื่อเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก; 2544. หน้า 162.
- Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol. I. English edition. Beijing: Chemical Industry Press; 2000. p. 62.
- โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพนฯ. ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคหนึ่ง) ว่าด้วย พืชชาติ วัตถุธาตุ และ สัตว์วัตถุานาชนิด. กรุงเทพฯ: บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด; 2537. หน้า 37.
- เสงี่ยม พงษ์บุญรอด. ไม้เทศเมืองไทย สรรพคุณของยาเทศและยาไทย. พระนคร: เกษมบรรณกิจ; 2514. หน้า 42-3
- วุฒิ วุฒิธรรมเวช. สารานุกรมสมุนไพร. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์; 2540. หน้า 90.